

Юрія Мушкетика “Яса”; релігію як чинник літературного процесу розглянула *М.Косицька* (Київ) “Літос митрополита Петра Могили в силовому полі риторики й релігійної полеміки”; проблемі „петербурзького тексту” присвятила доповідь *А.Базилян* (Луцьк) “Петербург Ф.Достоевського в рецепції Я. Івашкевича”; сприйняття постаті Гоголя в контексті української та російської культури і мовної політики висвітлив *П.Михед* (Київ) “Проблеми видання творів Гоголя українською мовою”, літературу в колі мистецтв розглядали *Ю.Плишак* (Сімферополь) “Русские картины П.Хейзе”, *П.Вицац* (Будапешт) “Поэзия Владимира Высоцкого в венгерской культурной жизни”, *Н.Гаврилюк* (Київ) “Сім струн” Лесі Українки: струна четверта”.

У межах заходу відбулися круглі столи “Проблеми вивчення історії російськомовної літератури України”, “Наукова спадщина М.П. Алексєєва до 110-річчя від дня народження”, “М.О.Максимович і Київська історико-філологічна школа в славістиці: концептуальні засади, традиції, діапазон дії”, “Культура міжнародних відносин”.

XV міжнародна наукова конференція “Мова і культура” ім. проф. Сергія Бураго засвідчила зацікавлення учасників різноманітними виявами культурного життя національних спільнот, “діалогом” різних видів мистецтва.

Надія Гаврилюк

ФЕНОМЕН ВОЛОДИМИРА СВІДЗІНСЬКОГО: ПЕРШІ ПІДСУМКИ

В Інституті літератури НАН України в межах роботи літературно-критичного клубу “Академічні бесіди” відбулася презентація-обговорення найповнішого на сьогодні видання творчої спадщини класика української літератури ХХ ст. Володимира Свідзінського (Свідзінський В.Є. Твори: У 2 т. / Вид. підготувала Е.Соловей. Відповідальний редактор В.Дудко. — К.: Критика, 2004. — Серія “Відкритий архів”). Видання містить ліричні поезії, поеми, казки, жарти та експромти, поетичні переклади, статті та листи В.Свідзінського. Частину художніх творів, перекладів та епістолярію митця надруковано вперше. Важливими компонентами зібрання творів є ґрунтовна стаття Елеонори Соловей про життя і творчість Володимира Свідзінського та докладні коментарі, які містять цінні матеріали для глибшого розуміння текстів письменника і їхніх літературних та позалітературних контекстів.

Степан Захаркін, координатор проекту і модератор засідання, серед найважливіших здобутків цього безпрецедентного, першого повного видання поетичної спадщини Володимира Свідзінського назвав повноту охоплення друкованих і рукописних джерел, високий рівень дотримання академічних стандартів, професійний, фаховий коментар:

- ґрунтовне дослідження рукописної спадщини поета, максимальне охоплення джерельної бази стало наслідком копіткої роботи упорядниці — Елеонори Соловей — в архівах Чернігова, Харкова, Києва, Львова. Здійснення такого масштабного пошукового етапу стало можливим за фінансового сприяння Гарвардського українського наукового інституту та організаційної підтримки видавництва “Критика”. Завдяки цьому корпус відомих текстів Володимира Свідзінського поповнився низкою творів, що раніше не друкувалися. Водночас, великим досягненням видання стала спроба реконструкції поетичної збірки “Медобір”, що є центральною в поетичній спадщині Володимира Свідзінського;

- високий професійний рівень видання забезпечив і кваліфікований коментар; до роботи над ним залучено фахівців із галузей театрознавства та етнографії;

- серед досягнень презентованого двотомника названо й повноту охоплення ілюстративного матеріалу — у виданні зібрано всі відомі на сьогодні прижиттєві зображення Свідзінського.

У вступному слові *Степан Захаркін*, зокрема, зауважив:

Двотомник творів Володимира Свідзінського з’явився уже понад рік тому в київському видавництві “Критика” в рамках наукової видавничої програми “Відкритий архів”. Упорядником обох томів, людиною, яка написала більшу частину коментарів і підготувала до друку тексти, є доктор філологічних наук Елеонора Соловей. У презентованому двотомнику вперше, у максимально повному обсязі, явлено творчу спадщину Свідзінського, за винятком прозових його перекладів. Зрештою, повнота цього

видання дає підстави сподіватися, що воно стане поштовхом для започаткування нового етапу вивчення творчої спадщини Володимира Свідзінського. Досі комплексне дослідження поетового доробку було істотно ускладненим через те, що рукописна спадщина Свідзінського розпорошена, а до кінця 80-х років значна її частина взагалі перебувала у приватних руках. Отже, перш ніж уявити собі цю спадщину в більш-менш повному обсязі, треба було не тільки звертатися до видань, наявних на той час (еміграційного “Медобору” за редакцією Богдана Кравцева, до видання в серії “Бібліотека поета” за редакцією Василя Яременка), а й до рукописних джерел, а це мало кому з дослідників вдавалося зробити. Тепер майже всі відомі на сьогодні тексти Свідзінського, крім уже згаданих прозових перекладів, зібрано в один корпус, і це дає нам підстави і право говорити про новий етап вивчення спадщини поета, чия творчість є окрасою української літератури ХХ ст.

Григорій Грабович

Хочу сказати про Свідзінського, як я його бачив, яким він був у моєму науковому і викладацькому житті, і якою подією, яким досягненням для мене здається це видання.

Я відкрив для себе Свідзінського в 1972 році, коли почав викладати в Гарварді курс “Української поезії ХХ ст.”. Пам’ятаю, з якою жвавістю, з яким ентузіазмом докторанти реагували на Свідзінського, яким відкриттям для них була його поезія. Уявіть собі, все, що ми тоді мали, це була та маленька збірочка, яку видав Яр Славутич в Канаді. Там було майже стільки вступу Славутича, як віршів Свідзінського. І мене, і тих докторантів цікавило: ну чому він так багато писав, а так мало подав до друку? Кожен вірш, а їх було там всього чотирнадцять чи дванадцять, був цінним.

Пригадую, як серед тих, хто трохи про цю справу знали, побувала вістка, що є там, на заході, у когось більше цього Свідзінського, але воно на щось чекає. З’ясувалося, що це таки було в руках такого еміграційного поета, — Олекси Веретенченка, але він чекає на те, щоб видавництво “Пролог” видало спершу його самого, а тоді він дасть Свідзінського. І таки Веретенченка надрукували, а вже потім з’явилося видання “Медобір” за редакцією Богдана Кравцева.

Я мав би тут сказати також кілька слів про “Відкритий архів” і контекст, в якому це видання з’явилося.

Я вважаю, що це мало би бути першочерговим завданням для української гуманістики та українознавства, українознавства як такого, — видавати наших письменників, мати повний канон, якого, як ви знаєте, немає. Єдиний український поет, який досі в повному обсязі виданий, це Шевченко. Всі інші є так чи інакше неповні. І факт, що це не стало пріоритетом для академічних установ. Це залишається нашою провиною, нашою бідною. Я дуже радий, що тепер в Інституті літератури також є програма, яка буде планомірно займатися тим, щоб поповнювати наш канон, щоб все те, що, ми знаємо, існує, нарешті стало доступним чи в таких працях, як “Відкритий архів”, які є в стилі різних товстих збірників 20-х років, що тоді виходили у Всеукраїнській академії наук, чи, зокрема, у таких виданнях, як твори Свідзінського, як видання Куліша, яке ми започаткували... Це великі і почесні завдання, які, я думаю, потрібні для того, щоби синтези та історіографічні спроби, тобто “Історії літератури”, якими теж займаються в Інституті літератури, були повноцінними, бо без цієї джерельної бази наше вміння чи можливість по-новому інтерпретувати історію стає дещо умовне.

Елеонора Соловей

Оскільки справді не вчора вийшло це видання, то здається, що дуже вдало сформульована тема нашого зібрання: “Феномен Свідзінського: перші підсумки”. Я передбачаю, що ми на порозі певного “буму” Свідзінського. Це цілком закономірно тому, що повернення в більш-менш повному обсязі спадщини такого митця суттєво впливає на чинний канон, в чомусь його міняє і просто стає для багатьох відкриттям, причому дуже яскравим, тривким і тривалим. Правда, в цьому сподіваному новому витку і в новому рівневі осмислення, дослідження Свідзінського я боюся інерційної влади діючих стереотипів, тому що уже помічаю їх де-не-де. У такому сенсі тонкий пейзажист, співець природи, значить *пантеїст*, значить *натурфілософія*. Або, скажімо, велика

питома вага оніричної образності, отже, *сюрреаліст*. Якесь легкість, з якою саме так, автоматично звично, все прикладається, тут вступає в суперечність із самим матеріалом тому, що Свідзінський дуже глибокий, неоднозначний, розпросторений саме в такі сфери, які не одразу даються для осягнення. Дуже цікаво написав про внутрішній простір цієї поезії Володимир Базилевський. Багато відрадного в тому, що і стаття Базилевського, і стаття Костянтина Москальця в “Критиці”, це справді-таки чіткі ознаки саме нового рівня прочитання і осмислення, це дуже продуктивні інтерпретаційні пропозиції. І в одному з цьогорічних випусків “Наукових записок” Києво-Могилянської академії з’явилася стаття молодій дослідниці Сосенко про “Євангельський код поезії Свідзінського”, яка, правда, грішить тими особливими натяжками, що йдуть від захоплення (не тільки поетом, а своїм пропонованим ключем прочитання), але це працює на усвідомлення того, що тут потрібна особлива добра озброєність і дослідницька проникливість, бо такий це матеріал, така це поезія.

Коли професор Грабович говорив про своє знайомство зі Свідзінським, мені пригадався один епізод, який поки що я не використала в коментарях чи деінде. Можливо, є підстави про це сказати саме в цій аудиторії: ота знаковість самої постаті й імені Свідзінського для українців на американському континенті одного разу дуже цікаво проявила себе. В українській молодіжній газеті канадських українців до ювілею Шевченка був надрукований на першій сторінці вірш “Канів” за підписом “Володимир Свідзінський”, хоча достатньо прочитати перші два рядки цієї поезії, щоб з певністю сказати, що автор її не Свідзінський. Але так зринула оця традиція “ложнонадписаних” творів, тобто творів, які приписувались комусь авторитетнішому з різною метою, в даному випадку навіть для того, щоб це ім’я знову явити. І та традиція різних літературних містифікацій, часто з високою і шляхетною метою, тут промовисто далася взнаки. Тим більше за отого, на той час дуже відчутного дефіциту, коли здавалося, що маємо не стільки Свідзінського, як його таємницю. Як писав Еммануїл Райс, “цей великий мовчальник забрав з собою навіть своє обличчя”, тобто цьому авторові однієї з найкращих статей про Свідзінського здавалося, що навіть його обличчя пішло в небуття, і ми його вже ніколи не побачимо. І справді, є щось надзвичайно хвилююче в тому, що всупереч таким неймовірно несприятливим обставинам це все збереглося і, достоту, постало як “з попелу”, в даному випадку цей вислів набуває моторошної буквральності...

З усіх презентацій цього видання, які вже відбулися, мені особливо тепло згадується та, яку я намріяла ще до того, як видання вийшло в Кам’янці-Подільському. Не лише тому, що з цим містом усіяло пов’язаний поет, — і взагалі з Поділлям, — а й тому, що, як написав він в одному із зацілілих листів, саме в Кам’янці “був навіть деякий час щасливий”. На презентації панувала особлива атмосфера — підсвідоме розуміння пов’язаності і спорідненості з поетом. Я дуже сподіваюся, що наша сьогоднішня зустріч якось інспірує молодих науковців з Інституту, і з-поза Інституту, взяти участь у конференції “Володимир Свідзінський і українських модернізм”, яка відбудеться наприкінці жовтня в Кам’янці-Подільському. Там з великим ентузіазмом пристали на цю пропозицію, і тепер важливо, щоб конференція, знову ж таки, мала відповідний рівень, стала своєрідною відповіддю на той запит, який, сподіваюсь, дає це видання. Це буде вже друга конференція. Перша відбулася 2002 року в Луцьку. Її промоутером був Анатолій Вадимович Свідзінський — племінник поета, з яким ми “ледь не побилися” за написання прізвища поета, бо сам він хоче писатися за сучасним правописом, і йому це здається достатньою підставою, щоб і його дядька так писати. Тим часом у цьому виданні можна бачити обкладинки прижиттєвих збірок Свідзінського, які свідчать, що ми найближчі до істини в цьому випадку... Тому що, наприклад, одна з останніх архівних знахідок — це лекційна книжка Свідзінського — студента Огієнкового університету, яку він сам заповнював. І це 1919-й рік, коли він міг написати так, як вважав за потрібне, але, однозначно, він вважав за потрібне написати так, як писалися його батько, дід... Більше того, в отих машинописах авторських (другого, крім “Медобору”, укладеного автором компендіуму поетичних творів) є випадки, коли друкарка помилково написала прізвище через “и”, а рукою поета виправлено на “і”. Мені здається, це остаточно знімає це питання.

Пошуки ці були надзвичайно цікаві й захоплюючі. Останнім часом рідше говориться

про *літературознавчу евристику*. Це “допоміжна”, але дивовижна дисципліна в нашій науці. Правда, якось так складалося, що супроводжував ті пошуки лютий холод. Коли я, скажімо, потрапила в Чернігівський музей, де волею цілого ряду химерних обставин знаходиться тепер частина архіву Свідзінського, то це були перші морози 1998-го року, зрозуміло, що приміщення не опалювалося. А хто знає нову будову цього музею, яку самі співробітники називають “саркофагом”, то там холодніше, ніж надворі. Але мене кидало в жар тому, що я нарешті добралася до цих сакраментальних зошитів, про які згадували мемуаристи, про які відомо було, що вони, можливо, десь є. Поет, який добре тямив, у які часи довелося жити, який він обрав шлях і яка, можливо, сумна доля чекає на його твори, все-таки дуже ретельно і неодноразово переписав це все, а коли з’явилася можливість, і передрукував. Більше того, укладав збірки і ті, що вийшли, і ті головні, підсумкові — не видані. Надзвичайно ретельно, мислячи кожну як твір, як цілість. І уклав зміст кожного із зошитів. До речі, у змісті означено дещо більше творів, ніж ми їх маємо, тому що вилучені деякі аркуші із зошитів. Таким чином, зі змісту ми знаємо, яких ще віршів бракує, і їх більше десятка, але те, що в цьому виданні понад двадцять творів опубліковано вперше (мається на увазі тільки оригінальних творів, не кажучи про переклади, про вперше надруковані деякі листи), то я все-таки маю надію: а раптом щось іще спливе з оцих поезій, з яких ми знаємо тільки перші рядки. Коли я кажу про те, що легко витворюються якісь стереотипи, якось так напівмеханічно прикладаються до цього унікального матеріалу, я думаю про те, що дуже скоро про Свідзінського будуть дуже звично говорити як про аутсайдера. Що є правда, але важливо до якої міри правда, адже можна дуже легко уявляти собі його геть зовсім відстороненим від літературного процесу, літературного життя того часу... Втім достатньо тієї однієї епіграми, присвяченої Якову Савченку, щоб зрозуміти, що це не зовсім так. Він все-таки обертався в цих колах, він працював у “Літературному журналі” (спершу в “Червоному шляху”, до перейменування). Добре знав багатьох, та чи не всіх тогочасних літераторів принаймні в той період, коли Харків ще був столицею, і реагував на “літпроцес”. Інша річ, що дедалі краще пересвідчувався, наскільки його реакція не суголосна загальній.

Серед того, про що я ще дуже хотіла би написати у зв’язку зі Свідзінським, є міфологема страху, як вона поетично реалізувалася. Звичайно, коли поетичні мініатюри Свідзінського так губляться в отому виданні 1986-го року через жахливу тодішню моду друкувати вірші “в підбір”, і так промовисто виглядають на просторі сторінки тепер, — думається і про “вимовність мовчання” в поезії взагалі, і у цього поета особливо. Тому, що цей простір сторінки довкола мініатюри, він начебто говорить саме про те, про що воліє не сказати поет. Зрештою, оцей рядок: “*самотність, труд, мовчання...*”, — він один вартий спеціальних розвідок, тому, що це не тільки підставові цінності поета, це не тільки його кредо.

І надзвичайно цікава тема — “Езопівська мова Свідзінського”. Тому, що змушений говорити до імпліцитного читача поверх голів своїх цензорів, він вдавався до неї, це цілком очевидно, але іноді заговорював з отією, за словом Мандельштама, одчайдушною “*останньою прямою*”, і амплітуда між цими полюсами дуже широка.

Є один образ у Свідзінського, яким я хотіла б закінчити, — про відвідання рідної оселі, можливо, вже не існуючої, гнізда дитинства, і про веретку на тапчані, де тільки синя смужка вицвіла від часу, померхла. Я думаю, що сьогоднішній читач пересвідчуватиметься, що жоден рядок, жодна “смужка” в ретязі цієї поезії дивовижним чином не померхла, не зазнала якогось впливу часу, можливо, секрет цього в його належності (для мене безсумнівній) до неокласичного струменя української поезії. Не напряму, можливо, через російський акмеїзм, але це теж тема майбутніх розвідок.

Віктор Дудко

Усю відповідальність цієї роботи я усвідомлював від самого початку. Хотілося, щоб ті багатолітні зусилля Елеонори Степанівни щодо збирання спадщини Володимира Свідзінського було належним чином підсумовано, переведено якомога коректніше у видавничий формат. Я уявляв своє завдання передовсім у тому, щоб зібраний Елеонорою Степанівною багатий матеріал виструнчити і щодо порядку подачі текстів, і

особливо щодо коментаря. Гадаю, що значною мірою це вдалося, а на скільки вдалося, — визначати читачам.

Степан Захаркін

Нас часто запитують, чому до презентованого видання не увійшли прозові переклади Свідзінського? Справа в тому, що перекладацька прозова спадщина Свідзінського дуже об'ємна, і якщо спробувати зібрати її в повному обсязі (а інші варіанти роботи для нас неприпустимі, — ми не ставили перед собою завдання робити “Вибране”), це зайняло б іще щонайменше два грубі томи. Уявіть собі видання поета, де поетичний доробок, те, чим він увійшов у літературу, займає том, а три томи займає супровідний матеріал, з яких два томи це прозові переклади, в тому числі переклади, що робилися для заробітку, переклади, скажімо так, художньо не найвартісніших творів, зокрема різноманітної публіцистики, ідеологічної літератури, усе те, що він мусив перекладати, працюючи в редакції такого журналу, як “Червоний шлях”, пізніше “Літературний журнал”. Тому, з вищезгаданих міркувань, нам вдалося, що буде доцільно подати поетичні та драматичні переклади.

Валерій Шевчук

Я, може, трішечки вдамся в спогади: як видавалася збірка творів Володимира Свідзінського 1986-го року, бо цього, фактично, ніхто не знає. Почалося з того, що я був у видавництві “Радянський письменник”, і сів у 71-й автобус. І поруч мене опинився, — уже не пам'ятаю чи я до нього підтисся, чи він до мене — Володимир П'янов. Він мені хвалиться: “Знаєте, можете мене привітати. Я став заступником головного редактора”. Я кажу: “О! Володимире Яковичу! То це ж прекрасно! Видамо Свідзінського”. А він подумав-подумав, а потім каже: “А що ж? Давайте спробуємо”...

Я багато і активно займався поверненням відкинутих, проклятих, розстріляних письменників. Справа в тому, що одні імена були десь напів- чи на чверть заборонені, інші ж так, що ця заборона не сприймалася як остаточна, а були імена, які не дозволялося навіть згадувати, тобто імена, що трималися в “чорній дірі”. Свідзінський не був у “чорній дірі”, але належав до особливо огороджених постатей. І всі спроби пробити, якимось з'явити, повернути його в літературу закінчувалися поразкою. Були такі часи. Про ту історію повернення Плужника, як і про повернення Підмогильного, можна було б написати цілу книжку спогадів. А Свідзінський... Хто не пробував, як не пробував — ніяк не можна було зрушити з місця. Переклади В. Підмогильного друкувалися іноді без імені, ще навіть в 40—50-х роках, з іменем почали друкувати вже пізніше. Якимось у Спільці письменників відбувся навіть вечір про його перекладацьку діяльність, на якому головував Г. Кочур, а про художні твори не можна було навіть говорити.

Пам'ятаю, у Спільці письменників обговорювали якимось твори про Київ. На тому обговоренні я сказав, що роман В. Підмогильного “Місто” — один із кращих творів про Київ. І тут вискакує Сава Голованівський: “Що це Ви таке кажете? Це реакційний твір!”. Тож із різних таких причин імена Свідзінського і Підмогильного належали до ряду особливо упосліджених.

Тож, коли відбулася розмова про видання Свідзінського, я саме був занурений у літопис Самійла Величка, і не мав вільної хвилини часу, щоб цим ділом зайнятись персонально. У цей-таки день я дзвоню Яременку і кажу: “Слухай, з'явилась можливість видати Свідзінського. Будеш цим займатися?”. Він зразу сказав: “Буду”.

Яременко, своєю чергою, зв'язався з донькою Володимира Свідзінського. Існує цілий ряд надзвичайно цікавих листів Мирослави Свідзинської до Василя Яременка, де вона розповідає про свого батька. На основі цих листів я написав статтю “Образ поета” (Вітчизна. — 1985. — №9), яка потім увійшла до моєї книжки “Дорога в тисячу років”. Ви кажете, невідомо, де були ці рукописи? Відомо. Справа в тому, що ті рукописи були спершу в тієї самої Мирослави, яка батьківські папери надзвичайно берегла. Надалі ці рукописи опинилися в Андрія Чернишова в Харкові, і ситуація з їхнім використанням склалася, фактично, дуже складна, оскільки Чернишов нікому не давав користуватися цими унікальними матеріалами. Ми зв'язалися з тим чоловіком і запропонували: “Андрію Федоровичу, ми знаємо, що у Вас є такі-то, такі-то рукописи. Давайте, візьмемо

Вас у співупорядники, а Ви нам дасте ці тексти у користування...” Він сказав: “Ще не час видавати Свідзінського. Коли прийде час, я сам спробую його видати”. Одним словом, у нього були унікальні матеріали, і та перша книжка поета (ми знали точно, що вона в його руках) і той зошит, що він писав спеціально для Мирослави. Практично все це, чим Ви користувалися для підготовки двотомника, раніше було у володінні Чернишова. Ми ж тоді придумали таку хитрість: познайомилися з дівчиною з літературного архіву-музею — Лідою Доценко. Я сам розмовляв з нею. Кажу: “Лідо, ви архівіст. Як працівника архіву-музею ми просимо Вас поїхати у Харків. Від імені своєї інституції йдіть до Чернишова та спробуйте щось виманити у нього, зрештою, чари жіночі пустіть...”. Тож Ліда поїхала в Харків... Приїхала сама не в собі: “Нічого не дав, — каже, — і жіночі хитрощі не допомогли”. Тоді звернулося до Чернишова з офіційним листом видавництва “Радянський письменник”, — звісно, що цього листа писали ми, але на офіційних бланках, — з проханням дати хоч би тексти першої книжки поезій Свідзінського. І він прислав... два вірші. Щодо решти матеріалів сказав: “Вони не мають художньої вартості”.

Пізніше Яременко опублікував цю збірку в журналі “Дніпро”. Так, це було складно, бо, знову ж таки, треба було долати складні і часто непотрібні труднощі...

А Свідзінський з’явився, ввійшов у літературний контекст, і після того став живою реальністю української літератури. Через те, я думаю, що те видання 1986-го року має своє історичне значення.

Звісно, час минає, і пізнаючи Свідзінського, ми мусимо глибше входити в нього, не тільки в розумінні, а й у вивченні його поезій. Пам’ятаю, я прочитав у нього один вірш, який став для мене певною мірою маніфестацією естетичної позиції поета. Він сидить і ловить рибу (здавалося б, звичайний рибальський вірш) і раптом бачить: у воді хмари, а в хмарах — схована глибина неба... І йому раптом захотілося встати і піти туди, щоб ніколи не повертатися. Можна сказати, що це і є образ поезії Свідзінського — *Незглибима Глибина...*

Дмитро Наливайко

Перша моя зустріч з поезією Свідзінського відбулася тоді, наприкінці 80-х, коли з’явилася друком у серії “Бібліотека поета” ця невеличка, далеко не повна збірка вимушеного “вбраного”, — публікація, пов’язана з такими величезними труднощами. Уже пізніше, коли з’явився цей двотомник, я перечитав Свідзінського і вловив багато того, що широко представлено у тогочасній поезії, не тільки українській, а й європейській. Однак, при всьому тому, самотність, неповторність Свідзінського відчувається постійно, в кожній клітині його поезії. Це творчість, безперечно, філософського заглиблення. З самого початку Свідзінський у мене асоціювався з поетами, які рухалися в руслі дуже широкого потоку тогочасного духовного, поетичного життя і витворили те явище, що, врешті-решт, вилилося в екзистенціалізм. Але екзистенціалізм не у варіанті Сартра чи Габрієля Марселя, чи багатьох інших, а екзистенціалізм як світовідчуття. Свідзінський — поет екзистенціального світовідчуття, світопереживання, який з’явився в українській поезії як дуже своєрідне і дуже несподіване явище. І це не просто екзистенціалізм як певна філософська матриця, це широке світовідчуття, яке могло проявлятися в незліченній кількості варіантів... Я читав Свідзінського, і як “супровід” у мене виникала поезія раннього Рильського, власне, Рильського загалом. Він теж заглиблений у таку буттєву сферу, але цілком, абсолютно на інший лад. Свідзінський і Рильський — ніби й близькі, але й цілком різні поетичні світи. У Свідзінського немає цієї конкретно-чуттєвої вглибленості у те, що можна назвати поезією буднів, у нього все це переживається і висловлюється на іншому рівні. Тож такі зіставлення виринають постійно, і це значить, що поет з’явився в дуже широкому контексті. І досягнути його по-справжньому можна тільки враховуючи ці контексти. Взагалі-то, як на моє переконання, Свідзінський — один із найбільших українських і європейських поетів першої половини ХХ століття.

Олександр Астаф’єв

Дуже серйозна проблема, яка стоїть перед наукою, це проблема входження того чи

того письменника в національну культуру. Часто можна бачити, як письменник входить у власну культуру через культури інші. Так, наприклад, Ромен Ролан, його роман “Жан Крістоф”, увійшов у французьку літературу через японську, китайську, або той же Новалис увійшов у німецьку літературу через французькі переклади... Що ж до Володимира Свідзінського, то в українській історико-літературній процесі 70—80-х років він входив найперше через спогади, окремі розрізнені публікації, розпорошені по збірниках, часописах, через критичний контекст. Аж до того часу, поки не вийшов цей томик з передмовою Василя Яременка.

Найперше, що хочеться відзначити у зв’язку з виходом двотомника Володимира Свідзінського, це те, що нарешті заповнилась прогалина в нашій літературі, заповнилась та діра, що сформувалася внаслідок відомих ідеологічних перипетій. Друге — це, безперечно, презентація творчості Володимира Свідзінського. Це видання дає доволі повне уявлення і про поезію Володимира Свідзінського, і про його переклади, і народознавчі статті. Це дає підстави і для певної кореляції наших уявлень про творчість Володимира Свідзінського, це водночас дуже добрий матеріал для науковців. І третє, що варто зауважити, це солідний науково-довідковий апарат цього видання. Йдеться і про джерелознавчу базу, і про дуже ґрунтовну післямову Елеонори Соловей. Ця післямова, — написана дуже глибоко, дуже сумлінно, — ставить цілу низку запитань перед шанувальниками і дослідниками творчості Володимира Свідзінського.

Григорій Грабович

Тут досі прозвучало чи могло, власне, прозвучати кілька імен, навколо яких я волів би надалі будувати свою думку. Одне ім’я, яке варто взяти до уваги, коли йдеться про своєрідний герметизм чи навіть метафізичність Свідзінського, це Мандельштам. Я гадаю, відкритим залишається питання, як творчість Свідзінського корелює із тогочасним акмеїзмом. Навряд чи там є якісь залежності чи схожості — є, можливо, типологічні моменти, — але та лапідарна насиченість і ключі власного інтимного сповідального коду таки існують. Не звучало тут, але натяком було немов присутнє, коли пані Елеонора згадувала про мінімалізм Свідзінського, — ім’я Рільке, ще одного сучасника, який великою мірою ставить, так би мовити, питання типологічної схожості. І ця метафізика Свідзінського, ця постійна наявність смерті в житті, якесь специфічне бачення універсального, більшого через найдрібніше є питанням дуже актуальним. Звучав тут Рильський. І дійсно, той класицистичний момент у творчості Свідзінського є наскрізним.

Для прикладу, візьмемо хоча б вірш Свідзінського, адресований Я.Савченку:

“Зевс, покохавши Європу, безглуздим биком учинився,

Владар богів і людей мукав, як та німіна,

Ти, бідолаха, не любиш Європи, з якої ж причини

Як поранений осел у віршах поганих ревеш?...

І цьому передує Савченкове:

“Божевільно дивлюся на гибель Європи

Під реВмоїх строф...”.

Або, наступний:

“Біла пушинка пливе над сіножаттю, легке суденце...”

“Буду владати цією країною, чуєте трави, тут розцвіту, розстелюся, розсію потужний нащадок — Слово незламне моє, зачувайте, готуйтеся до бою...”

Дактилічним гекзаметром виконана мініатюра, і вгадуємо тут гекзаметр не Котляревського, а Вергілія, і десь прихований натяк на те, що ця пушинка кульбаби завойовує цілий світ трави... Це якоюсь мірою дуже тонкі “ігри” з читачем. Якась презумпція, що читач це буде знати, відчує цю іронію. Я думаю, що багато із цього закликає нас якось по-новому читати Свідзінського і його контекст.

Віталій Дончик

Усі тут так чи інакше згадували, як і завдяки чому відкривали вперше для себе Свідзінського... Але не можна недооцінити значення тієї вибухової статті Івана Дзюби “Засвітився сам від себе”. У 60-х роках усі тільки про це й говорили. Тогочасною

критикою стаття сприймалася здебільшого різко однозначно: як це так, засвітився “од себе”, а не од життя, од дійсності... Саме тоді багато хто відкрив собі ім’я та чудову, тонку лірику Володимира Свідзінського.

Елеонора Соловей

Варто додати, що цій статті передувала публікація деяких віршів Володимира Свідзінського в журналі “Прапор” (редакцію, до речі, тоді розігнали за цю публікацію). Багато своїх зусиль доклав до цієї видавничої роботи Василь Боровий, який взагалі чимало зробив для популяризації поетичної спадщини Свідзінського, якого дуже любив і шанував, пізніше він підготував другу велику публікацію в польсько-українській газеті “Наша культура”.

Уся ця “історія відсутності і повернення” поета дуже докладно висвітлена в коментарях. Ми намагалися подати її якомога коректніше, як закликає Валерій Олександрович, безоцінно, обережно і тактовно, бо ця історія не потребує якихось оцінок, вона вимовна сама по собі.

Валерій Шевчук

Свого часу я запитував у Івана Сенченка: “Скажіть, Ви знали Свідзінського і спілкувалися з ним. Чи ваше покоління відчувало, що поруч з вами великий поет? Можливо, найбільший поет свого часу?” Він сказав: “Ніхто до нього серйозно не ставився”. По-перше, він був значно старший від тої молоді, що до неї належав Іван Сенченко. Працював коректором. А хто буде шанувати коректора з усіх тих, хто, так би мовити, на Геліконі стоять? Але попри те потрібно додати, що Свідзінський знайомий був із великою кількістю, практично з усіма тодішніми українськими письменниками, і з багатьма з них контактував. Але залишається фактом те, що ніхто із сучасників не сприймав його як великого поета.

Михайло Наєнко

Я особисто теж вперше дізнався про Свідзінського зі статті Івана Дзюби “Засвітився сам від себе”. Пам’ятаю, у 1971 році мене змусили прибрати усякі посилання на неї з тексту дисертації, пояснивши це тим, що тодішній директор цього Інституту мав статтю Дзюби на особливому прицілі: як це так, мовляв, засвітився сам від себе?.. Досі не зрозуміло, як вдалося Дзюбі її опублікувати.

Валерій Шевчук

Справа в тому, що Дзюбі більше дозволялося. Знаєте, як двієчнику в школі, — нехай спробує відмінник зробити те, що робить двієчник... Ось так і Дзюбі, з одного боку, йому більше дозволялося, з іншого — після кожного такого виступу його й ляляли...

Найцікавіше те, що ця дуже гарна назва “Засвітився сам від себе” не відповідає дійсності. Свідзінський засвітився не від себе, а від світової культури, особливо античної, був надзвичайно високоосвіченою людиною, знав класичні мови, засвітився, не в останню чергу, й тому, що мав талант, — там було чому засвітитися...

До речі про його смерть. Мирослава Свідзінська в одному зі своїх листів звинувачує себе в загибелі батька. Вона розповідала, що Свідзінському дали талон на виїзд у Башкирію, — тоді письменників відсиляли таким чином в евакуацію. Вона ж розповідала, що закохалася тоді в одного учителя і сказала: “Тату, я не поїду, я його люблю і залишусь з ним...”. Він же відповів: “Коли, доню, ти не поїдеш, не поїду і я”. І він на той поїзд не пішов. І буквально на другий чи на третій день прийшло НКВД, його заарештували. Мирослава туди бігала, плакала, просила, всю провину перекладала на себе. Але батька, зрозуміло, не відпустили. Повели до тієї клуні, в якій він і згорів. Цікаво, що є вірші, в яких Свідзінський пророкує собі таку загибель.

Матеріал підготувала Олена Поліщук